

Kulturens mørke hjerte



ØKOLOGISK TENKNING James Garbarino er opptatt av hvordan kulturelle ideer veves sammen med individuelle traumer, og skaper grobunn for vold. Foto: Ida Holth.

Kasuset Donald Trump gjør det psykologiske politisk, mener sakkyndig psykolog James Garbarino.

TEKST

Ida Holth

PUBLISERT 25. oktober 2019

EMNER rasisme

- Amerikansk kultur er mettet med voldelige bilder.

Den amerikanske sakkyndig psykologen James Garbarino er innom Arendalsuka med foredraget «Why do kids kill?». Psykologen har brukt sitt yrkesliv på å snakke med og vurdere unge drapsmenn. Han forsøker å gi rettsapparatet svar på hvorfor noen barn tar frem pistolen og skyter en venn, en mor, eller, i sjeldne tilfeller, en skoleklasse. Han er også en talsperson for et mer humanisert amerikansk fengselsvesen, for å gi unge lovbrøyttere en ny sjanse.

I foredraget denne mandagen understreker han at all psykologisk kunnskap om barn som dreper, er avhengig av kontekst. Inspirert av systemtenkeren Urie Bronfenbrenner, hans tidligere veileder, understreker han det er umulig å lage enkle årsak-virkning-rekker.

- Fører x til y? Det beste svaret er: Det kommer an på.

Men årene som sakkyndig i amerikansk rettsvesen har også tilsynelatende gjort ham uredd i å peke på det han mener er klare bakenforliggende faktorer for vold og drap. Amerikansk kultur har en mørk åre av hat og undertrykkelse, mener 72-åringen. Garbarino er bekymret for hvordan presidenten, som han kaller narsissist og psykopat, nærer opp under dette hatet. Mer om dette senere.

De vi ikke forstår

Et par dager før Arendalsuka skjer moskéangrepet i Bærum. Garbarino får se VGs oppslag om en forslått og smilende draps- og terrorsiktet Philip Manshaus, som på nettforumer har erklært seg inspirert av andre massedrapsmenn.

- Disse ideologisk motiverte drapspersonene er forskjellige fra de drapsmennene jeg har med å gjøre til vanlig, som vanligvis ikke har et slikt ideologisk motiv.

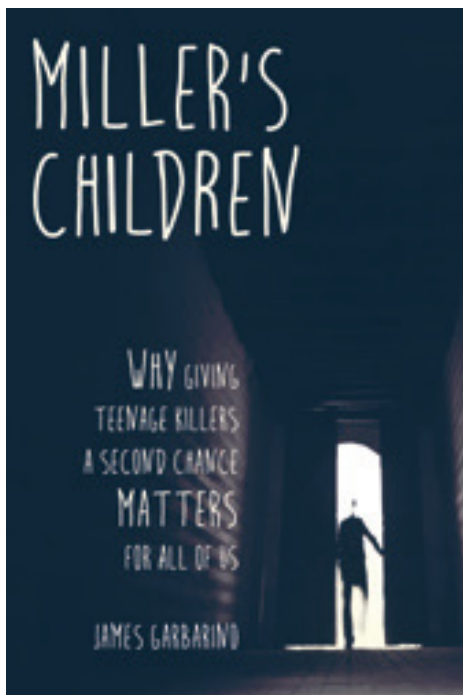
Garbarino har forsket mest på «vanlige» voldsutøvere, de med en traumatisk barndom; sosialt marginaliserte gutter og unge gjengmedlemmer. Når disse guttene dreper, er drapet gjerne æresrelatert eller relasjonelt betinget. Massedrapsmennene plasserer han i en kategori for seg:

- Det emosjonelle bakteppet her er en følelse av å være isolert og malplassert. Så finner de en ideologisk overbygning, der noen holdes ansvarlig, forklarer han.

- De ideologiske ideene løser på en måte problemene deres; de forflyttes over på noe annet.

Garbarino mener kulturen til en viss grad bestemmer hvem hatet og sinnet forflyttes til:

- Kvinner er for eksempel overrepresentert som målskiver i masseskytinger i NordAmerika. Dette er knyttet til misogyni: hat mot og klandring av kvinner. Hvis offentlige personer fremmer ideen om at de du skal skylde på, er immigranter, så blir aggresjonen forflyttet hit. Hvem som blir målet, synes å være, i det minste delvis, et sosialt og kulturelt spørsmål, sier han.



BARE BARN James Garbarinos siste bok *Miller's children. Why giving teenage killers a second chance matters for all of us* (2018) gir stemme til 40 personer som påvirkes av Høyesteretts dom fra 2012, som slår fast at ubetinget fengsel på livstid for mindreårige er grunnlovsstridig.

- Vi har vanskelig for å forstå disse massedrapsmennene, fortsetter Garbarino. De oppfyller som regel ikke kravene til en klassisk diagnose – de har vrangforestillinger, men er ikke offisielt «gale», mener han. Han bruker et eksempel fra en kirkeskyting i Sør-Carolina, der en ung mann satt gjennom hele gudstjenesten, konverserte vennlig og høflig med de andre kirkegjengerne, for så å drepe syv av dem. Garbarino mener denne «evnen» til å skille hva man personlig føler, og hva man tror på, er spesielt vanskelig for oss å begripe fordi det krever at vi tar inn over oss hvor villfarne disse unge mennene er.

Bekreftelse på nettet

Garbarino er bekymret for utbredelsen av ideologier som fyller et psykologisk behov, der noen er syndere og andre helgener.

- De eksisterer i de fleste kulturer, men med internett blir de globale. Internett bekrefter disse vrangforestillingene – en validering det kan være vanskeligere å få ansikt til ansikt, fortsetter professoren.

- *Hva kan vi som samfunn gjøre med at unge finner likesinnede på nettet og utvikler denne typen ideer?*

- Noen samfunn har mer ressurser til å håndtere dette enn andre. Noe av problemet i USA er at man er mistenksom overfor alt som kan innskrenke ytringsfriheten. I Tyskland har de lover som forbyr å gå med svastika, eller vise støtte til fascisme eller nazisme. En slik lov ville være svært vanskelig å få gjennom i USA. Men dataselskaper begynner å få reguleringer for hvor ekstreme meldinger de tillater. Nettsiden 8chan blir nå holdt nede av dataselskapene, ikke myndighetene.

For å forhindre vold blant barn er også forebygging og tidlig intervensjon svært viktig, mener Garbarino. Han har selv vært med å utvikle sosiale programmer der unge mødre får hjembesøk av helsepersonell som kan hjelpe med barna og gi råd.

- En annen grunn til at dere ikke har så mange skyteepisoder her, er at dere har bedre og mer systematisk oppmerksomhet rettet mot små barn for å avdekke om de er i ferd med å utvikle vansker. I USA har vi ikke denne typen primær forebygging.

Garbarino trekker frem 6-månederskontrollene på norske helsestasjoner som eksemplariske i så måte.

- Dette er umulig å forestille seg i USA. Inntil du viser tegn på vansker, vies du ingen oppmerksomhet. Det betyr at vi ikke har muligheten til å intervensjon tidlig.

Kulturelt mørke

Garbarino har forsket på hvorfor noen barn blir voldelige og dreper siden 1970-tallet. Professoren kopler utviklingspsykologi med kulturkritikk, og er opptatt av hvordan strømninger i kulturen påvirker vårt kollektive repertoar av forestillinger. I forelesningen og intervjuet i Arendal trekker han frem en tverrkulturell studie av innholdet i auditive hallusinasjoner hos personer med schizofreni i USA, India og Ghana. Forskerne fant at i USA sa 70 prosent av stemmene at personen skulle begå voldelige handlinger mot seg selv eller andre, i India 20 prosent og i Ghana 10 prosent.

- For meg viser dette en kulturell vold i USA. Hvis disse forestillingene kan nå schizofrene, kan de ganske visst nå sårbare unge som ikke er offisielt diagnostiserbare, men som likevel sliter.

Etter skyteepisodene i Dayton og El Paso har igjen tilgang på våpen blitt et hett tema i den amerikanske offentligheten. Garbarino mener det nærmest er umulig å få til en innskrenkning her, blant annet fordi amerikansk kultur normaliserer en slags forfølgelsesangst:

- Hvorfor kan man ikke begrense tilgang på våpen? Folk svarer at da får de ikke forsvart seg mot slemme mennesker. Dette synet, som i andre situasjoner ville blitt sett på som paranoia, blir sett på som normalt – og det blir politisk utnyttet.

Argumentene for selvforsvar er helt på tvers av hva forskningen viser, sier Garbarino. Blir en pistol i hjemmet noen gang brukt, er det mest sannsynlig at den blir brukt til å drepe noen du er glad i, understreker han.

- Men folk vil ikke forholde seg til det. Folk ser ikke på hovedfortellingen, de ser på unntaket. Til en viss grad er journalistikken ansvarlig her, fordi den kun rapporterer om

unntakene. Dette former bevisstheten vår.



PSYKOLOGISK FUNGERING Professor James Garbarino mener psykologer burde snakke åpent om hvordan Donald Trump fungerer psykologisk. Han ser dermed bort i fra «The Goldwater rule», som sier at helsepersonell ikke skal fjerndiagnostisere. Foto: Evan Vucci / NTB scanpix

- I foredraget ditt var du rimelig direkte i å trekke trådene mellom hatprat, Trumps retorikk og El Pasoskytingen. Hvordan påvirker denne typen retorikk unge, sårbare mennesker?

- Kulturer og samfunn er forskjellige med hensyn til i hvilken grad de har en mørk side ved seg. De fleste kulturer har noen, men USA har dette som et eget tema i kulturen, fra slaveriet og utryddelsen av urbefolkningen til dagens virkelighet med rasisme og frykt for utlendinger. Selvfølgelig har vi også temaer knyttet til demokrati, å ønske immigranter velkommen og å se verden i et positivt lys. Disse to kreftene er alltid til stede i USA, og det er ikke urimelig å si at hver side har 40 prosent av befolkningen, mens 20 prosent står i midten. Rollen til kulturelle og politiske ledere er å mobilisere. Spørsmålet er hvilke 40 prosent de mobiliserer, og kommer de til å forme de 20 prosentene som ikke er på noens side?

I foredraget sitt sier han at han kjenner «a great sense of shame about Trump». Og selv om han sier han forsøker å unngå å tegne klare årsak-virkning-sammenhenger, er han i intervjuet tydelig på at Trumps retorikk i siste instans kan få voldelige utslag:

- De mest ekstreme blant Trumps velgere føler seg sett av ham; han er på deres side, deres kandidat. Men så er det alltid noen plagede individer som tar ordene til sin «logiske konklusjon». Fyren i El Paso og synagogeskyteren i Pittsburgh, flere av dem nå i de siste par årene, tar Trump bokstavelig.

Garbarino viser til tall som indikerer at antall immigranter fra Mexico har gått ned de siste månedene:

- Jeg er sikker på at det finnes mennesker som sier: «Da må vi fortsette å drepe dem, sånn at de får beskjed om å holde seg hjemme.»

James Garbarino

- Psykolog og professor ved Loyola University i Chicago.
- Jobber som sakkyndig i drapssaker der ungdom er tiltalt.
- Forfatter av en rekke bøker om barn som dreper, og hvordan disse barna kan finne veien tilbake til samfunnet.
- Har blant annet forsket på hvordan krig påvirker barn.
- Var i Norge nylig i forbindelse med Arendalsuka og et arrangement på Litteraturhuset i Oslo i regi av Aberia (privat tilbyder av helse-, velferds- og omsorgstjenester).

Trumps patologi

Selv kaller Garbarino seg buddhist-katolikk.

- Min sti gikk fra kristendommen til buddhismen, men så innså jeg at kjernen min egentlig var kristen, så jeg vendte tilbake til kristendommen.

Han underviser ved et jesuittisk universitet i Chicago, og er opptatt av meditasjon og refleksjon, også i arbeidet med unge lovbrytere.

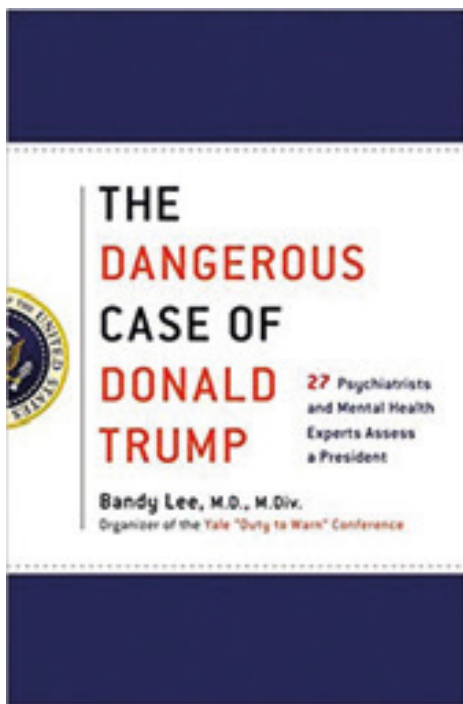
- I buddhismen snakker man om frøene til medfølelse og hat. Spørsmålet er: Vanner du som individ frøene til medfølelsen eller frøene til hatet? Og kollektivt: Vanner ledere frøene til medfølelsen eller til hatet? Trump vanner så tydelig frøene til hatet, slår han fast.

- Og presidenten bærer personlig ansvar.

Garbarino ønsker mer politisk diskusjon rundt å stille Trump til ansvar for den retorikken han bruker.

- Det er ingen tilfeldighet at slike hendelser har økt siden han ble president. Men, i det amerikanske politiske klimaet er folk svært motvillige til å snakke om dette.

Psykologers ansvar



FJERNDIAGNOSTISERER I

boken *The dangerous case of Donald Trump* (2017) argumenterer 27 psykologer, psykiatere og andre behandlere for hvorfor de mener presidenten utgjør en trussel.

Garbarino trekker frem boken *The dangerous case of Donald Trump*. Den er ført i pennen av en gruppe psykologer, psykiatere og andre helsearbeidere, og ble gitt ut like etter at Trump hadde blitt valgt. Forfatterne hopper bukk over den amerikanske psykiaterforeningens «Goldwater rule», som sier at du ikke skal fjerndiagnostisere offentlige personer.

- Boken er en psykologisk analyse av Trumps personlighet, og hvorfor han er farlig, sier Garbarino.

Professoren mener det er viktig å innse hvordan Trump fungerer psykologisk:

- Trump er ikke bare en vanlig politiker. Det blir som å si at Hitler eller Stalin var vanlige politikere. Han er i en annen kategori, og systemene er ikke utviklet til å håndtere slikt. Systemene antar på en måte at du er en normal person, og derfor kan psykopater blomstre i visse miljøer. Jeg tror at de fleste av støttespillerne til Trump ikke egentlig fatter hvor mye han lyver, for de ville selv aldri ha løyet slik. De kan ikke forestille seg at noen kan lyve så skruppelløst, sier Garbarino, og utdyper:

- Man antar at den andre har en viss form for empati og moral, og det tar en stund å virkelig forstå at personen ikke har det.

- *Hvilke etiske problemstillinger er knyttet til det å diagnostisere noen man ikke har undersøkt?*

- «The Goldwater rule» sier at helsepersonell ikke skal fjerndiagnostisere. Men, der vi er nå, tror jeg de fleste helsearbeidere er overbevist om at Trump er et riktig unntak – de offentlige «bevisene» er overtydelige.

Mediemakt

Garbarino tviler imidlertid på psykologenes påvirkningsmuligheter; mange er «mistenksomme overfor psykologer». Det er medier som konservative Fox News som får påvirke folk, hevder han:

- Fox News er ofte det eneste de hører på. Kanalen normaliserer Trumps atferd, forklarer og rettferdiggjør den. Og de som er i tvil, ser på TV hver kveld der folk sier at Trump er ok og har rett. Det er de andre som tar feil, fortsetter Garbarino.
- Tenk på dette: De fleste som ser på Fox News, tror at det største problemet med rasisme i USA er rasisme rettet mot hvite mennesker, noe som er så til de grader på tvers av virkeligheten.

Professoren, som begynte studiene med fagene historie og politisk filosofi, sammenligner det som skjer i USA med Tyskland på 1920- og 30-tallet, der man hadde «en psykopatisk leder, som folk relaterte seg til»:

- Hitler hadde ikke støtte fra majoriteten før han tok over og brakte de andre til taushet. Trump gjør det samme, det er bare 40 prosent som støtter ham, men han vant valget fordi de stemte, og andre ikke. Han kan vinne igjen av samme grunn. Og hvis han vinner, er faren for at han endrer systemet, en reell mulighet: «Landet er tryggere om jeg er president for alltid.» Mange av hans støttespillere sier at den eneste måten han kan tape på, er at den andre siden jukser, sier professoren.
- Logikken blir da «Hvis han taper, er det ikke et legitimt valg, og vi må kanskje finne frem pistolene våre og forsvare ham», sier Garbarino.
- Så langt er det kommet. Noe som ville vært utenkelig for en generasjon siden.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 56, nummer 10, 2019, side 784-788

TEKST

Ida Holth

+ Vis referanser

Luhrmann, T.M., Padmavati, R., Tharoor, H., & Osei, A. (2015). Differences in voice-hearing experiences of people with psychosis in the USA, India and Ghana: interview-based study. *The British Journal of Psychiatry*, 206(1), 41-44 <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.113.139048>